

INNFØDTE SOSIALE INSTITUSJONER PÅ MADAGASKAR

AV MISJONSPREST JØRGEN RUUD

Det innfødte samfunn er fra eldgammel tid av bygget opp av forskjellige institusjoner, som innbyrdes knytter sammen familien og landsbysamfunnet. Selv om vi kan regne med at folket opprinnelig har vært et samlerfolk, dvs. levd i de veldige urskoger som engang har dekket hele øya, hvor mennene jaget vilt og kvinnene samlet frukt og røtter, har man hatt en bestemt familieorganisasjon. Men om denne urbefolkning som levde før den malaiiske invasjon, har vi hittil mindre kjennskap til. Fra det omstreifende samlerliv gikk man over til å dyrke jorden og holde husdyr, og landsbysamfunnet dannet seg slik som vi i store trekk finner det den dag i dag. Det er ikke her plass til å komme inn på den kulturelle utvikling, men vi skal se litt nærmere på hvordan familien og landsbyen er organisert.

Det faste punkt i familien er mannen, som har den ubegrensede patriarkale myndighet. En landsby består av flere familier, som til sammen danner slekten. Før franskmennene i 1895 okkuperte øya, lå forresten ikke landsbyene nede ved veiene som nu, men oppe på fjelltopper og utilgjengelige steder, som var lette å forsvare mot røverianfall, og hvor man kunne leve mer fritt og uhindret. For å lette kommunikasjonen mellom europeerstyret og de innfødte, ble det litt etter litt påbudt at folket skulle flytte ned til veiene og plantelandet.

I en landsby er alle inngiftet i hverandre (endogami), blant annet av den grunn at man ikke vil at eiendom og rikdom skal gå ut av familien. Men blir dette inngifte et for snevert område, og bringer

det for mange abnorme etterkommere, inngifter man seg i nabolandsbyen, men alltid innenfor samme stamme. Denne stamme bor gjerne i samme dalføre, gjennomstrømmet av en elv. Når gutten skal finne seg en kone, er det foreldrene hans som ordner med det i samråd med pikens foreldre. Når man går i slikt ærend, må man alltid gå oppover elven, aldri til byer nedenfor sin egen by.

Innbyggerne i landsbyen danner slektsamfunnet og styres av et byråd som kalles fokonòlona. Dette ord kan også bety alle innbyggerne i byen, men da i administrativ betydning. Byrådet, en 5—6 mann, består av de eldste og klokeste, gjerne med offerpresten og dagvelgeren som konsulenter i tradisjonelle og religiøse spørsmål. Denne lokaladministrasjon eksisterte allerede dengang stammene var selvstendige og alle førte krig mot alle. Men det var den geniale statsmann og lovgiver, kong Andrianampoinimèrina (død i 1810) som videre organiserte og utbygde fokonòlona-institusjonen til en fast lokaladministrasjon, og som igjen dannet et viktig ledd i landets konstitusjon.

Det religiøse og sosiale bindeledd i landsbyen er offerstøtten midt i byen eller umiddelbart utenfor, og da i øst, familiegravene på den hellige gravplass, steinalteret og fedrejorden med det felles planteland. Dette planteland som innbyggerne har arvet av sine fedre, er blitt regnet for hellig og kan ikke selges til fremmede.

Flere landsbyer er sluttet sammen i en stor stamme som kan danne tusenvis av innbyggere. Denne stamme regner som sin opprinnelse en fjern høvdingefamilie som for noen hundre år siden slo seg ned i dalen med sine koner og sin store barneflokk. Med våpenmakt tok høvdingen seg til rette, og den livskraftige familie ble slektens opphav, etter hva de innfødte selv regner. Det er enhvers plikt å kjenne til disse berømmelige forfedre. De er slektens ære, nevnes først av alle de døde i offerbønnen og umiddelbart etter at gudene er tilkalt til offermåltidet.

Det som binder sammen en stamme, er den opprinnelige forfedregrav, fedrenes lover om alt mellom himmel og jord, gude- og fedredyrkelse, taburegler, utenatlæring av slektsregistret helt ned til 6—8 generasjoner. Det som fedrene har lært om husbygg, planting, sykdom og helbredelse, liv og død, dyder og laster, om synd og soning, oppfattes av den innfødte som en ubrytelig tradisjon, som ingen

uten videre kan fravike. Derfor er også venerasjon og kultus av fedrene en av de faktorer som i vesentlig grad holder sammen og konserverer det primitive samfunn.

Av andre institusjoner som danner det fundamentale grunnlag i folkeliv og samfunn der ute, er f. eks. blodsforbundet, omskjærrelse av guttebarn, den primitive lov om inngåelse av ekteskap og skilsmisse, vedlikehold av familiegravene, barnas absolutte ansvar for sine gamle eller syke foreldre og arbeidsudyktige søsken, og foreldrenes plikt til å lære barna om fedrenes tradisjoner og historie. Enn videre kan nevnes felleseie av fedrejorden og plantelandet, og gjensidig hjelp i jorddyrking og husbygg.

Disse institusjoner, som forresten er fast forankret i hedningenes tro og liv og religiøst underbygget, danner i virkeligheten grunnlaget for gasserens livsorientering. Løsriver man ham uten videre fra disse samfunnsdannende faktorer uten å gi ham noe bedre i stedet, står han mer eller mindre på bar bakke. Her er det misjonæren møter problemene. Men de kan være så dyptgående at han kanskje ikke alltid er klar over dem. Her må vi vise psykologisk og sjelesørgerisk forståelse, samtidig som vi må gi evangeliet den selvstendige plass det bør ha. Heller ikke kan vi uten videre sønderrive eller sette en strek over disse sosiale institusjoner, men utskille det prinsipielt hedenske og la evangeliets kraft rense og fornye de bærende og vitale verdier i folkeliv og familieliv. Denne innstilling er jo også lett å akseptere ideelt sett, men det som ofte hindrer en europeer i å forstå en innfødt, er at her møtes to forskjellige mentaliteter og livsanskuelser. Den første tenker individualistisk og selvstendig, den siste tenker, tror og føler kollektivt og samfunnsmessig. Alene og isolert er han hjelpeløs, men inne i flokken av sine egne er han sterk, impulsiv og energisk.

I det følgende skal bare nevnes en av disse institusjoner, slik som den tradisjonelt foregår (på de forskjellige dialekter: fâti-drâ, våki-râ, tangèna), nemlig *blodsforbundet*.

Det er ikke bare på Madagaskar vi finner denne skikk, men også i store deler av Afrika, på Stillehavsoyene og i Sentral-Australia. Til og med Herodot beretter om lignende skikk hos de gamle lyderne og mederne, og likedan Tacitus om iberne og armeniene. Det ser ut som blodsforbundet er særlig utbredt der hvor den primitive be-

folkning intet ordnet statssamfunn har, og hvor den enkelte i engere krets må finne hjelp og sosial beskyttelse på egen hånd.

På gassisk foregår det i store trekk på følgende vis. De som inngår dette forbund, kan enten være to menn eller to kvinner, men som oftest er det en mann og en kvinne, og alltid av forskjellig famiie. Seksuell forbindelse forekommer ikke i alminnelighet i dette siste tilfelle, unntatt visstnok hos betsileoene, da disse to blir som bror og søster, og etter hedensk skikk blir blodskam regnet for en av de groveste forbrytelser.

Det hender også at to stammehøvdinger inngår blodsforbund, ofte av politiske grunner, og undersåttene blir da automatisk forpliktet til å hjelpe hverandre økonomisk, og før europeerstyret stod de solidarisk i krigstilfelle.

Grunnen til at man inngår forbundet er blant annet at de to i påkommende tilfelle skal støtte og hjelpe hverandre, og stå last og brast sammen. Den primitive manns liv er ofte utsatt for livets og naturens hårde virkelighet. Har han ingen venn eller slektning han kan ha nytte av, bukker han lett under. Livets hårde virkelighet i det primitive samfunn, med uår, ødeleggende haglskurer, gresshoppe-svermer, epidemier, gjeldsstiftelse med ubarmhjertige kreditorer og vanskjebne av forskjellig slags, har tvunget naturmennesket til å finne fram til en sosial ordning, så man gjensidig kan stå solidarisk i tykt og tynt. Blodsforbundet er med andre ord en slags gjensidig livsforsikring.

Framgangsmåten og seremonien er i store trekk følgende: Den kan inndeles i to: blodsforbund med besvergelse (fåti-drå misy tsitsika) og uten besvergelse (fåti-drå sty misy tsitsika). Vi tar det tilfelle at en mann og en kvinne av to forskjellige familier vil inngå blodspakten. De samles i den enes hus, og begge familier er til stede. Huset og de tilstedeværende er pyntet som til fest. En medisinmann er seremonimester og fører ordet for de to som skal knyttes sammen. Disse sitter på en ren matte midt på gulvet, og medisinmannen ved siden av, mens de eldre menn sitter i det nordøstre hjørne i huset, som er hedersplassen og tillike det hellige hjørne. Kvinnene og barna sitter nede ved døren eller rundt gruen. Men vi skal merke oss de nødvendige ting som må være til stede: Et drøftettraug, et spyd, en skarp kniv, syv avrevne, unge skudd av et liljeaktig gress

(àhi-pisaka), noen jordklumper hentet fra et utoverhengende stup, litt kugjødtsel fra en kalv hvis mor selvdøde, et stykke ingefærrot (sakarivo), litt hvit jord. Under stillhet og høytid sier trollmannen: «Vi er nu samlet her for å være til stede ved en stor begivenhet. Andriamànitra (skaperguden) har velsignet oss, og vi er samlet her i fred og ro. Denne mann vil bli som bror til denne kvinnen, som har gått med på å bli som hans søster. Jern sveises sammen med jern, blod med blod. Menneske er menneske, kan rammes av ulykke som man ikke kan vite noe om på forhånd, og ikke bare det gode, men også det onde følger mennesket så lenge det lever. Disse to er frivillig blitt enige om å bli som søsken, hjelpe hverandre i nød og død.» Mannens formuesforhold og eiendom nevnes, likeså hans slekts eiendomsforhold og hele hans slekt, både de som er døde og de levende.

En lignende personlig orientering foretar trollmannen på kvinnens vegne. Derpå tar han spydet og hugger det midt i drøftetrauet så det står dirrende fast, slår på spydbladet med kniven så det singrer, og med dyp røst teller han til seks (seks er lykketall). Han vender seg mot øst og ber: «Andriamànitra, Andriananahàry (synonymer på skaperguden) som har skapt hender og føtter og himmel og jord, og oppholdt oss inntil i dag, du ser vi er samlet her, og deg ber vi være vidne til at disse to inngår blodsforbund. Gjør det slik at lykken følger dem, og at ingen av oss får skam og skade av dette forbund. Vi ber også dere fedre og mødre, bestefedre og bestemødre som hviler i den og den grav, som har avlet oss, at dere også må komme hit som vitner. Svikter disse to, vil ikke vi bebreide dere om de går død og undergang i møte.» Trollmannen snur seg mot mannen og fremsier den tradisjonelle forbannelsesformular: «Vær da klar over at nu skal du knyttes til henne som bror til søster så lenge du lever. Og ikke bare dette, men også barna og barnebarna dine i uendelig rekke framover blir forpliktet til å hjelpe henne og hennes barn og etterkommere i uendelighet framover. Hvis du bryter paktene, vil gudenes og fedrenes vrede og forbannelse ramme deg. Går du over elven, vil krokodillen rive deg i stykker, ror du ut på havet, vil haiene oppsluke deg, er du høyt oppe, vil lynet slå ned i deg eller i barna dine, er du nede i dalen, vil likmarken ete deg levende. Barna dine vil bli som den morløse kalv, som disse syv avrevne

unge skudd vil du dø syv ganger (syv er ulykkens tall, dvs. i syv slektledd vil dine etterkommere rammes av ulykke og vond død), de vil leve som jorden hengende ut over avgrunnen. Hør oss, dere guder! Hør oss, dere fedre!» Han slår igjen på spydbladet med kniven, teller fra en til syv, og høytid blandet med redsel gjennomgyser alle tilstedeværende.

De samme trusler og besvergelses gjentar han overfor kvinnen, som underdanig aksepterer av hele sin sjel alt som blir sagt om disse forpliktelser. Så tar han kniven og snitter mannen midt i brystet så blodet flyter. Det samme gjør han med kvinnen. Mannen tar en to-tre stykker av ingefærroten eller av hønselveren og dyp- per i kvinnens blod og spiser det opp. Det samme gjør kvinnen. Derfor heter det også «å spise hverandres blod» (mifampihinandra), dvs. de to blir ett blod. Derpå griper de to om spydskafet med den ene hånd og kryper syv ganger rundt drøftettrauet, men mot solens gang, for det hindrer ulykke. Nu er pakten inngått, og trollmannen ønsker dem Andriamānitrans velsignelse og lykke til med vennskapet. De blir merket med hvit jord i pannen og på kinnene. Så spiser og drikker man, og alt ender i fryd og gammen.

Den andre fremgangsmåten foregår nær sagt på samme vis, med den unntagelse at de før nevnte besvergelses ikke blir uttalt. Men forpliktelsene er de samme. To individer slik knyttet sammen blir medlemmer av hverandres familier, kan gå ut og inn i hverandres hus og betro hverandre hemmeligheter som to søsken. Jeg har aldri hørt at noen innfødt har brutt denne pakt, han kan være så umoralsk og slett han være vil i andre henseender. Men forekommer et brudd, blir han ansett av alle uten unntagelse for det verste avskum og får skjenselspletten for livet.

Blodsforbundet kan ha stor praktisk betydning for de innfødte. Kommer soldaten og undersøker skattseddelen og skatten ikke er betalt i rett tid, blir vedkommende satt i fengsel hvis han ikke kan betale øyeblikkelig. Har han ingen ting, går han til sin «blodssøster» og blir alltid på en eller annen måte hjulpet. Er han ansvarlig for en begravelse, må han foreta den på ærefull vis, dvs. kjøpe et kostbart silketøy til liksvøp, slakte en eller flere okser og skaffe en hel del hvit ris. Alle disse ting er ikke bare begravelsesmat for de tilstedeværende, men blir oppfattet direkte som utstyr og underhold

for den kjære avdøde i hinsidighetens land. Har da ikke vedkommende noe, går han til sin blodsforvant, og det blir alltid en utvei. Jeg har sett at innfødte funksjonærer fra høylandet som har fått stilling nede i skogen, inngå blodsforbund med en av de mest innflytelsesrike av stedets kvinner. Det samme gjør innfødte kolonister som kommer til tanalene i skogen fra andre kanter av øya for å drive kaffedyrking. Har de ikke inngått blodsforbund med en av skogens egne folk, får de vanskelig kjøpt mat, tømmer eller jord, eller skaffet seg oppholdsrett, selv om den fremmede har fått autorisasjon av de franske kolonimyndigheter.

Det forekommer praktisk talt ikke at europeere inngår et slikt forbund med de innfødte, da det trekker altfor store konsekvenser med seg for en hvit mann med en fremmed innstilling til innfødt tankegang. Offisielt har jeg bare hørt om én, nemlig den store franske etnolog og Madagaskarforsker Grandidier, som for å få rede på de innfødte skikker inngikk forbund med en innfødt høvding.

Jeg vet om en stor landsby blant betsimisaraka-stammen hvor de fleste var hedninger. Ingen prest kunne få skikkelig oppholdsrett hos dem. Så kom en prest som hadde en bestemor, og hun hadde for mange år siden inngått forbund med en i denne byen. Straks det ble kjent, fikk presten hus, planteland og hjelp på forskjellig vis. Høvdingen utstedte høytidelig ordre om at alle voksne skulle ta vel imot presten, høre på hans budskap og sende barna på søndagsskole. Vi norske synes kanskje dette virker litt underlig som misjonspraksis, og det er det jo også i seg selv. Og dog er det enkelte ting og forhold der ute som ikke ligger på vår bølgelengde, men må forstås ut fra de lokale forhold.

Vi kan her stille et meget interessant og aktuelt spørsmål: Hvordan skal de innfødte kristne stille seg til denne institusjon? De kristne har kjempet og kjemper den dag i dag mang en stille kamp om dette problem, og i komitéer og på tomannshånd diskuterer man disse vanskeligheter, for her er virkelig vanskeligheter. Kan ikke en kristen som vil følge kjærlighetsbudet inngå en slik pakt for å hjelpe sin neste? Og et ennu vanskeligere spørsmål: Skal etterkommerne til de som slik er knyttet sammen være forpliktet på en pakt de fjerne forfedre har inngått? Selv om skikken er hedensk i sin grunn, ser hverken hedninger eller kristne noe spesifikt religiøst

i den, kun en almenmenneskelig human skikk som har gått organisk inn i folkelivet, som så mange andre tradisjonelle skikker.

De kompromissinnstilte kristne vil imidlertid gå en mellomvei. De bruker Bibelen i stedet for besvergelsene og de symbolske ting ved handlingen. En av de kristne er seremonimester og slår tre ganger med hånden på Bibelen, og gjør det klart for de to at de for Guds ansikt er forpliktet til å hjelpe hverandre. I virkeligheten trekker denne metode med seg de samme konsekvenser som ved den før nevnte metode. Denne handling avsluttes med bønn og salmesang og fellesmåltid. Men denne middelvei er forkastelig, da idéassosiasjonen om den hedenske seremoni ligger så snublende nær. Her forkynner vi uavkortet kjærlighetsbudet: du skal elske din neste som deg selv, du skal ikke hjelpe ham med det motiv å få hjelp igjen. I virkeligheten er jo blodsforbundet begrunnet i pure egoismen.

Vanskeligere er det å svare på om de kristne er forpliktet på det forfedrene har inngått. I praksis tror jeg ikke man skal stille dette spørsmål altfor meget på spissen, da en europeer kan komme inn på områder som han vanskelig kan ha noe kjennskap til. Men han kan i denne forbindelse løfte ens forhold til nesten opp i et renere og høyere plan, nemlig i det paulinske: «kjærlighet til alle».

Men hvorvidt en kristen for sin samvittighets skyld kan inngå paktens selv med en annen kristen, vil jeg referere hva jeg hørte en begavet tanåla-prest sa om dette i et foredrag. «Vi gassere er samfunnsmennesker, vi liker å være sammen om alle ting. Men for oss kristne er det bare ett sted hvor vi føler oss som søsken, og det er ved Herrens bord. Kristendommen er en samfunnsreligion. Både rike og fattige møtes i nattverdens stund for sammen å ta imot Herrens legeme og blod. I Kristus er vi ett. Er vi nattverdberechtigede, er vi også skyldig til å hjelpe hverandre i alle ting og vise søskensinn. Noe blodsforbund bør ingen kristen inngå, for vårt forbund er ene og alene med Jesus Kristus.»

Så langt tanåla-presten. Men vi kan være helt og fullt enig med ham og det av to grunner. For det første bryter han helt med den hedenske skikk, og lar evangeliet få den enerådende plass. Men for det annet har man tilknytningspunkter hos de innfødte i den kol-

lektive samfunnsidé, som har så stor betydning for den stedege kirkedannelse og menighetsbevissthet. Jeg tror vi her finner en av grunnene til den enestående søkning hos de nattverdberettigede til Herrens bord, hvor de ikke bare tar imot kraft for sitt åndelige behov, men også oppfatter nattverden som det kristne samfunns-måltid. Heri viser også vår kirketukts effektivitet seg når vi med pedagogisk hensikt utelukker en uberettiget for en tid fra nattverden.